

El verat (*Scomber scombrus*)

(ALDC, VIII, 1762. El verat)

El *verat* és un ‘peix de mar, comestible, del mateix orde que la sardina i la tonyina, que té el dors blau verdós marbrejat amb nombroses línies transversals negres i sinuoses (*Scomber scombrus*)’; el *bis* (cast. *estornino*, fr. *maquereau bâtard*) és de la mateixa família, té l’ull més gran (per això també es diu *verat d’ull gros*), les ratlles negres són més nombroses i la carn menys estimada (*Scomber japonicus*). *Verat* és un der. de *vair* (< VARIUS ‘variat, divers’) amb el suf. *-at* (< -ATUS), amb monoftongació del diftong (**variat* > *vairat* > *verat*), aquests dos atestats ja al s. XIII (*veyrat* encara figura en Despuig, 1557 i Ramis, 1814); per al DCVB, derivaria ja del llat. VARIATUS ‘variat, de diversos colors’. Cal rebutjar l’antiga proposta etimològica de Rondelet (s. XVI), que el derivava de *veire* ‘vidre’. Var.: *v[a]rat*, en cat. occ., per assimilació a la tònica; *vrat* 16, 35, 37, 42, amb síncope vocàlica (com la del dial. *Tresa* per *Teresa*); der. dim.: *veradó* 25, 42, 74, amb el suf. *-ó* (< -ONE), *veradet* 70, amb el suf. *-et* (< -ĪTTU), *veradull* 72, amb el suf. *-ull* (< -UCULU), de poca vitalitat (com *casull*, *cagarulla*); cal afegir-hi, com a der. dim. en *-ó*, *gallimó*, metàtesi de *guillemó*, der. de *guillem*, pròpiament nom de persona (< germ. WILLAHELM), si no és aplicació directa de *guillemo(n)* amb el segment final interpretat com a dim. (Veny, 2012 d). El *bis* 74, 77, 84, semblant al verat, com hem vist, que O. Pou (1575) assimilava al *verat* (“*Verat* o *bis*”), presenta la var. *biso* 133, 160, a partir del pl. *bisos*, i el dim. *visolet* 185, amb pronúncia labiodental abusiva, una tendència que a voltes es troba en val. mer. ([v] *icicleta* ‘bicicleta’, etc.) i també al Camp de Tarragona (veg. Torra, 1640: “*Visol* o *bis*”).

L’altre mot, *cavalla*, que s’estén per la part meridional del domini lingüístic, és un manlleu al cast. *caballa*, procedència que es fonamenta en la doc. tardana del mot en cat. (principis del s. XIX, enfront de la

del s. XVI del cast.), en la convivència amb *verat* en alguns ports meridionals i en la presència massiva de *caballa* a Múrcia i Andalusia, de Santiago de la Ribera fins Ayamonte, passant per Ceuta i Melilla, i continuant per la costa portuguesa i gallega (Veny, 1993 d). Quant a l’ètim del cast. *caballa*, és indubtable que es refereix al f. de *caballo*, però, quina és la seva motivació? S’han fet diverses propostes, com la comparació amb els verats acudint en tropell a l’esca, com a cavalls desbocats, amb la mossegada enèrgica del verat com d’un cavall que lluita per a alliberar-se de les regnes (Ríos Panisse, 1977) o amb “el simple hábito retozón de este pez a la manera de los caballos” (Barriuso, 1986: 63); sembla, tanmateix, que té més versemblança la relació amb l’*Exocoetus volitans*, cat. *verat volador*, amb una possible confusió d’espècies semblants, potser a partir d’un **caballo volador*: en algunes localitats italianes es venen fraudulentament *verats voladors* per *verats* (Palombi/Santarelli, 1969: 24). A la costa cat., el mot es pronuncia com en cast., amb bilabial, tret de les loc. 181 i 184-187, on s’articula amb /v/ labiodental, com *ca[v]all*.

Geolingüísticament, *verat* és propi del cat. or., mall., men. i cat. nord-occ., mentre que *cavalla* ocupa el val. i tort.; la documentació i la dialectologia permeten fer estratigrafia lèxica, de manera que hem de partir d’una àrea antiga pancatalana de *verat*, atestat des del s. XIII, sobre la qual va penetrar i estendre’s, des del s. XVI, el castellanisme *cavalla*, que en alguns punts conviu amb el supervivent genuí *verat*.

A través de les monografies dialectals podem completar ara la informació estrictament geolingüística: a Eivissa es coneix *cavalla*, per les intenses relacions de l’illa amb la costa val. (Veny, 1999 a: 102-106 i 109), i a l’Alguer, *agerto* (pron. *agelto*), pres del toscà *lagerto*. Són mots normatius *verat*, des del DOrt, 1917; *cavalla* i *bis*, des del DGJ, 1932.